

Seppo Aaltonen
4.4.2006
Hämeenlinna

Hautausmaat ja hautaustoimi mediassa

1. Johdanto

Hautausmaat kiinnostavat meitä suomalaisia. Itse asiassa tutkimusten mukaan suomalaisten tärkeimmät syyt kuulua luterilaiseen kirkkoon ovat kirkon pyhät toimitukset: kaste, hautaan siunaaminen ja kirkollinen vihkiminen. Yhdeksän kymmenestä kirkon jäsenestä pitää niitä erittäin tai melko tärkeänä syynä jäsenyydelleen. Yhtä tärkeänä pidetään sitä, että kirkko ylläpitää hautausmaita.

Kun jyvaskyläläisiltä kyseltiin toukokuussa 1999, mitkä ovat seurakunnan tärkeimmät toimintamuodot, niin toiselle sijalle nousi hautaan siunaaminen, jota 93 prosenttia vastanneista piti joko erittäin tärkeänä tai melko tärkeänä, kolmanneksi tärkeimpänä pidettiin hautausmaiden hoitoa vain prosenttiyksikköä alhaisemmalla varausarvolla.

Olemme myös saaneet havaita, mitä hautaustoimilain mukanaan tuomat tasamaksut hautausmaiden luovuttamisesta ja hautaamiseen liittyvistä palveluista ovat aiheuttaneet ihmisten keskuudessa. Monet ihmiset ovat kokeneet aidosti syvää närkästystä sen vuoksi, ettei heidän vuosikymmenien seurakunnan jäsenyyttä voida mitenkään hyvittää hautausmaksuissa.

Hautausmaat ovat siis suomalaisille tärkeitä ja niihin liittyvät kysymykset kiinnostavat kansalaisia ja saavat heidät myös helposti reagoimaan sekä lehtien yleisönosastoilla, että myös pahimmassa tapauksessa jaloillaan. Ajatellessa asiaa kirkon ja seurakuntien näkökulmasta, hautausmaat antavat seurakunnille hyvän mahdollisuuden luoda itsestään myönteistä yhteisökuvaa, jos osaamme hyödyntää oikein niihin liittyviä asioita.

Mistä hautausmaihin tai hautaustoimeen liittyvistä asioista joukkoviestimet ovat viime aikoina uutisoineet. Mikä on ollut uutisten näkökulma ja henki? Miten aktiivisia kirkko ja seurakunnat ovat olleet tämän alueen uutistarjonnassa? Selailin eilen Kirkon tiedotuskeskuksen verkkosivuillaan ylläpitämää "Lehdistä saksittua" -osastoa. Siihen KT kerää valtakunnallisissa ja alueellisissa sanomalehdissä olleita uutisia kirkosta, uskosta ja kristillisistä arvoista. Parin viime kuukauden aikana hautausmaista tai hautaustoimeen liittyviä uutisia oli sivuilla kerätty kolme kappaletta, mikä oli kolme prosenttia koko uutistarjonnasta.

Uutiset olivat seuraavat:

- * **Kirkkoon kuulumaton ei automaattisesti saa hautaan siunaamista**
Kouvolan seurakunnassa on tänä vuonna otettu entistä tiukempi kanta kirkkoon kuulumattomien siunauksessa. (Kouvola Sanomat 6.3.2006)

*** Hautakiveen saa kuvan**

Hautakiveen saa kiinnittää vainajan kuvan. Korkein hallinto-oikeus päätti hiljattain antaa luvan kaiverruttaa kasvokuva vastoin Taivassalon seurakunnan kantaa. (Pohjalainen 1.3.2006)

*** Ei uskonnottomille**

Espoon hautausmaiden kappeleita ei luovuteta ei-kristillisten ja uskonnottomien tilaisuuksien pitopaikaksi. (Suomenmaa 1.3.2006)

Kaikkien uutisten näkökulma oli seurakuntien kannalta kielteinen. Uutiset olivat vahvasti toimituskeskeisiä. Seurakuntien edustajat esiintyivät uutisissa lähinnä defensiivisesti eli puolustellen tehtyjä toimenpiteitä tai päätöksiä.

Mutta toisaalta on todettava, ettei Kirkon tiedotuskeskukseen tarjonnut joukkoviestimille samana ajanjaksona yhtään varsinaista hautausmaihin tai hautaustoimeen liittyvää uutista, tosin 21.2.2006 julkaistussa uutisessa juuri valmistuneesta tutkimuksesta kirkosta eroamisen syistä sivuttiin myös hautaustointia ja hautausmaita. Uutisessa sanottiin mm. *”Kirkosta eronneista noin joka viides on pettynyt kirkkoon henkilökohtaisesti merkityksellisessä tilanteessa. Nämä pettymykset liittyvät usein kirkollisiin toimituksiin, erityisesti omaisen siunaustilaisuuteen ja myös hautausmaiden ylläpitoon.”*

Lasse Mårtensson julkaisi 60-luvulla LP-levyn ”Voisiko sen sanoa toisin”. Seuraavassa mietin, voisimmeko mekin sanoa tai ehkä pikemmin toimia toisin hautausmaihin ja hautaustoimeen liittyvässä tiedottamisessa. Voisimmeko me siirtyä ns. defensiivisestä eli jälkikäteen tapahtuvasta puolusteleavasta tiedottamisesta ns. proaktiiviseen eli ennakoivaan ja omaehtoiseen tiedottamiseen.

Käsittelen seuraavassa hautausmaita ja hautaustointia koskevaa tiedotusta kolmesta näkökulmasta:

- * Hautausmaat osana seurakunnan toimintaa**
- * Hautausmailla tehdään muutoksia**
- * Kun hautausmaihin kohdistuu vahingontekoa tai ilkivaltaa**

2. Hautausmaat osana seurakunnan toimintaa

Kuten jo aikaisemmin totesi, hautausmaat ovat suomalaisille eräs tärkeimmistä syistä kuulua kirkkoon ja hautausmaiden hoitamista pidetään yhtenä keskeisimmistä seurakunnan tehtävistä. Sen vuoksi seurakuntien kannattaisi hyödyntää tiedotuksellisesti tätä myönteisyyttä ja tärkeyttä. Hautausmaista ja hautausmaiden välitykselle voidaan kertoa paljon myönteistä seurakunnasta ja niiden palveluista.

Otan tässä esille joitakin Jyväskylän kaupunkiseurakunnassa käyttämiämme keinoja:

- Moni yritys ja kunta kertovat ylpeänä siitä, kuinka paljon ne palkkaavat opiskelijoita kesätöihin. Seurakunnilta tällainen uutinen jää usein tekemättä, vaikka suurin osa seurakunnista tarjoaa runsaasti kesätyöpaikkoja nuorille ja opiskelijoille. Kaupunkiseurakuntakin palkkaa hautausmailleen yli 70 nuorta vuosittain.

- Sanotaan, että hautausmaat ovat kesäisin kukkivia keitaita. Niiden ylläpito kiinnostaa suurta yleisöä. Seurakuntalaisia kiinnosta myös omaistensa hautojen hoitamiseen liittyvät asiat – milloin heidän kannattaa istuttaa kukat, mitä niiden istuttamisessa ja hoitamisessa kannattaa huomioida ja saako joltakin seurakunnan työntekijältä tietoa ja opastusta hautojen hoitamisessa.
- Hautausmailla vierailut pyhäinpäivän ja jouluaaton iltoina ovat yleistyneet suomalaisten keskuudessa viime vuosien aikana. Niihin liittyvät järjestelyt kiinnostavat alueen asukkaita ja luovat myönteistä kuvaa seurakunnasta ja sen hautausmaista.
- Yleisönosastokirjoitukset ovat sanomalehtien luetuinta osaa. sen vuoksi niihin tulee suhtautua vakavasti, vaikka joskus tuntuukin, että nimimerkin taakse kätkeytynyt kirjoittaja kirjoittaa täysin asiattomuuksia. Yleisönosastokirjoitukseen vastaaminen tarjoaa seurakunnalle hyvän mahdollisuuden:
 - korjata hautausmaiden hoitamiseen liittyviä virheellisiä käsityksiä
 - mahdollisuuden laajempaankin toiminnan esittelyyn, joka julkaistaan lehdessä sellaisena kuin seurakunta sen toivoo.

Suosittelen lämpimästi, että seurakunta vastaa – asiallisesti – kaikkiin sille osoitettuihin yleisönosastokirjoituksiin.

3. Kun hautausmailla tehdään muutoksia

Kun hautausmailla tehdään vähänkin suurempia muutoksia, ne vaativat asian muodollisen päätösprosessin rinnalla myös tarkkaa sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen suunnittelua. Tyypillisin esimerkki suuren yleisön keskuudessa levottomuutta herättävästä toimenpiteestä lienee hoitamattomien hautojen laputtaminen.

Jos asia hoidetaan viestinnällisesti huonosti, niin puhelimet seurakunnassa soivat kuumina hätäänntyneiden tai aggressiivisten ihmisten toimesta ja lehtien palstoilla käynnistyy nopeasti keskustelu seurakunnan suunnittelemaasta kulttuuriskandaalista. Jos laputus taas hoidetaan viestinnällisesti oikein, niin ylivoimaisesti suurin osa seurakuntalaisista ymmärtää toimenpiteen syyt ja tarkoituksen.

Muutosviestinnässä – kuten tässä laputus-esimerkissäkin – tulisi aina noudattaa yhteisöviestinnän pääperiaatteita: avoimesti, nopeasti, rehellisesti, ymmärrettävästi ja usein.

Seurakuntalaisille ja seurakunnan toiminta-alueen asukkaille kannattaa tiedottaa jo hyvissä ajoin ennen suunniteltuja toimenpiteitä:

- miksi niihin ryhdytään,
- mikä on niiden suunniteltu aikataulu
- mitä hautoikeuden haltijoiden tulisi tehdä, ettei heidän hallinnassaan olevalle huonosti hoidetulle haudalle ilmestyisi lappua

Kun muutoksesta tiedotetaan ajoissa ja asiallisesti kaikkia käytettävissä olevia joukkoviestinnän kanavia hyväksi käyttäen, niin varsinainen laputusvaihe – ainakin meillä Jyväskylässä – on sujunut viime vuosina rauhallisesti ja ilman yleisönosastokirjoituksia. Samat periaatteet koskevat myös kaikkia muita hautausmaille tehtäviä toimenpiteitä. Mutta siitä huolimatta muutostyöt voivat herättää asian etenemisen eri vaiheissa paljonkin keskustelua, kitkaa jopa kiusantekoa kuten meillä kävi Vanhan hautausmaan muistelupaikan ja uurnalehdon rakentamisen yhteydessä. Toisaalta on luonnollista ja asiaan kuuluvaa, että käsitykset siitä, mitä pitäisi säilyttää ja miten ja mitä taas voisi ottaa uudelleen käyttöön vaihtelevat eri intressipiireissä. Mutta silloinkin pätee jo aikaisemmin esittämäni asiallisuus ja avoimuus hautausmaatiedottamisessa. Ja pelkoihin ja vääriin tietoihin perustuviin yleisönosaston kirjoituksiinkin kannattaa vastata – ainakin kerran.

4. Kun hautausmaihin kohdistuu vahingontekoa tai ilkivaltaa

Vaikka viime kuukausien aikana ei olekaan sattunut merkittävämpiä vahingontekoja seurakuntien hautausmailla, niin on oletettavaa, että lämpimämmät ilmat tuovat mukanaan ilkivallantekoa taas seurakuntien hautausmaille.

Säädösten mukaan kaikilla ev.lut. kirkon seurakunnilla tulee olla ajantasaiset valmius- ja suojelusuunnitelmat. Niissä määritellään ainakin yleisellä tasolla, miten seurakunta toimii eri valmius-, kriisi ja onnettomuustilanteissa. Näkemissäni suunnitelmissa kiinnitetään kuitenkin yllättävän vähän huomiota kriisiviestintään, esim. miten hautausmaille kohdistuvissa vahingonteko- tai ilkivaltatilanteissa tiedotus hoidetaan sisäisesti ja ulkoisesti.

Uskallan sanoa, ettei kriisiviestintä onnistu, jos sitä varten ei ole ennalta laadittua kriisiviestinnän suunnitelmaa. Suunnitelmasta tulee ilmetä, miten toimitaan erilaisissa ajateltavissa olevissa onnettomuus- tai vahingontekotilanteessa. Kenelle asiasta ilmoitetaan seurakunnassa ensimmäisenä, kun mahdolliset välittömät pelastustoimenpiteet on hoidettu. Pääsääntöisesti juuri tämän ketjun ensimmäisen lenkin toiminta ratkaisee, miten asian tiedottaminen onnistuu jatkossa. Normaalisti ulospäin suuntautuvan kriisitiedotuksen hoitaa yksi henkilö – joko kirkkoherra tai seurakunnan tiedottamisesta vastaava viranhaltija. Vain hän antaa lausuntoja joukkoviestimille ja hänen käsiensä kautta kulkee myös kaikki onnettomuuteen liittyvä kirjallinen tiedoteaineisto. Esim. hautausmailla työskentelevien työntekijöiden tulee siis ohjata kaikki tapahtumaa koskevat kyselyt tälle henkilölle eikä hän itse saa antaa tietoja kenellekään ulkopuoliselle.

Kriisitilanteen tiedottamisen hoitamisen kannalta on oleellista, että esim. hautaustoimesta vastaava tai tapahtuman havainnut henkilö kertoo seurakunnan kriisitiedotusta hoitavalle henkilölle kaiken tietämänsä tapahtuneeseen liittyvän heti. Ei kuitenkaan pidä esittää arvailuja sellaisesta, josta ei ole täysin varma tai nähnyt omin silmin. Kannattaa muistaa, ettei seurakunnan työntekijä ole lääkäri, poliisi tai tuomari. Vääriä tietoja on vaikeata, ellei täysin mahdotonta oikaista tai korjailla jälkikäteen.

Pahinta mitä seurakunta voi tehdä kriisiviestinnässään, on kertoa vain valikoituja osia totuudesta ja nekin liian myöhään, vasta sitten, kun toimittajat ottavat yhteyttä.

Seurakunnan on tiedotettava ikävästäkin tapahtumasta viimeistään silloin, kun asia alkaa kiinnostaa joukkoviestimiä. Kriisitiedottamisessa ensimmäiset 24 tuntia ovat tärkeimmät.

Tiedottamisessa ei saa myöskään unohtaa seurakunnan omaa henkilökuntaa, vaan heidät on pidettävä ajan tasalla esim. sähköpostin tai tekstiviestien välityksellä.

Hautausmaiden vahingontekojen yhteydessä ja yleensä tilanteissa, joita selvitetään poliisin tai muiden viranomaisten toimesta on hyvä sopia, miten tiedotusvastuu jaetaan. Rikostutkinnan ja mm. rikoslakiin liittyvän terminologian kannalta on luontevinta, että poliisi vastaa ja huolehtii rikokseen liittyvän vahingonteon tai vakavamman onnettomuuden ensitiedottamisen. Asiaa koskevat tiedotteet voidaan kuitenkin laatia yhteistyössä seurakunnan ja poliisin kanssa kuten Jyväskylässä on menetelty suurien hautakivien kaatojen yhteydessä.

Hautausmaita kohdanneiden vahingontekojen yhteydessä on tärkeää, ettei tiedottaminen siitä jää vain tapahtuman ensiuutisointiin. Hautausmaihin kohdistuva vahingonteko järkyttää nimittäin monien ihmisten perusturvallisuutta niin pahasti, että päästäkseen jälleen tasapainoon, he haluavat tietää, miten asian tutkinta etenee, miten hautausmaan ja muistomerkkien kunnostus etenee, ketkä ovat teon tekijät ja millaisen rangaistuksen he tekosistaan saavat. Jälkitiedotusta joudutaan käyttämään myös useimmiten rikkoutuneiden hautamuistomerkkien omistajien etsimisessä, koska muistomerkkien kunnostus tapahtuu heidän kustannuksellaan ja muistomerkkeihin kohdistuva vahingonteko on asianomistajarikos. Vastuu jälkitiedottamisesta jää useimmiten seurakunnan vastuulle, koska poliisilla ei ole siihen aikaa ja joukkoviestimiä kiinnostavat pääsääntöisesti vain kovat ykkösuutiset, ei niinkään tapahtumiin tai ilmiöiden pitempiaikainen seuraaminen.